

ÖDA 10

FÖRTÄTNING AV ETT STORGÅRDSKVARTER I MALMÖ

AAHM01
EXAMENSARBETE I ARKITEKTUR
LTH 2018
FÖRFATTARE: EMANUEL METTMANN
HANDLEDARE: MONIKA JONSON
EXAMINATOR: CHRISTER MALMSTRÖM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	4	FÖRSLAGET.....	33
PROBLEMFÖRMULERING.....	4	GÅRDEN.....	34
FRÅGESTÄLLNING.....	5	HUSETS FORMGIVNING.....	36
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	5	PLAN 1.....	40
AVGRÄNSNING.....	6	PLAN 2.....	42
BAKGRUND OCH ANALYS.....	7	PLAN 3.....	44
LÄMPLIGA KVARTER.....	8	PLAN 4.....	46
KORT OM STORGÅRDSKVARTERET SOM IDÉ.....	12	PLAN 5.....	48
OM KVARTERET ÖDA GENOM TIDERNA.....	14	TAKPLAN.....	50
INNERSTADEN – UTBREDNING, UTVECKLING OCH FÖRTÄTNING.....	19	SEKTION A—A, LÄNGSSEKTION.....	52
RÖRSJÖSTADENS STRUKTUR.....	18	SEKTION B—B, TVÄRSEKTION.....	54
KVARTERET ÖDAS OMEDELBARA STADSKONTEXT.....	20	SEKTION C—C, TVÄRSEKTION.....	56
ÅSA VS. ÖDA.....	21	SEKTION D—D, TVÄRSEKTION.....	58
KVARTERET ÖDA IDAG.....	22	FASADER.....	60
KVARTERET SETT FRÅN OVAN.....	24	SOLSTUDIER.....	62
FOTOSERIE.....	26	VISUALISERINGAR.....	64
REFERENS — HUNZIKER AREAL.....	28	KÄLLHÄNVISNINGAR.....	70
REFERENS — KVARTERET MUNIN.....	30		

TACK

Till Carl Arvidsson, vars hjälp med att ge en djupare förståelse för kvarteret Ödas uppbyggnad och kvartersliv varit ovärderlig för detta examensarbete.

INLEDNING

PROBLEMFÖRMULERING

Under mina år på arkitektskolan—eller egentligen ända sedan jag var liten och för första gången spelade Simcity—har jag närt ett växande intresse för stadsbyggnadskonsten. Även om jag till allra största del behandlat arkitekturämnet som gällande enskilda objekt, har tanken på hur dessa objekt samspelar i det som vi kallar för stad alltid funnits med i någon mån. Jag ser mig inte som någon aspirerande stadsplanerare, men jag är oerhört intresserad av staden, dess typologier, och dess speciella livsförhållanden.

När jag tänker på svenskt stadsbyggande under 1900-talet präglas min bild av förklarliga skäl till stor del av vad som byggdes under rekordåren, eftersom det då byggdes snabbast och mest storskaligt. Hur goda intentionerna än må ha varit med ljus och luft, funktionsseparering, massiva trafikapparater och enorma motorleder för att bereda väg åt framtiden i form av massbilismen, är nog de flesta eniga om att det inte riktigt blev som tänkt – utopin uteblev. Den enorma bebyggelsemängden i kombination med områdenas belägenhet gör dem omöjliga att totalt ignorera i stadssammanhang, men samtidigt svåra att hantera ur ett stadsintegreringsperspektiv. Jag tänker lämna den diskussionen åt någon annan, men vill ändå passa på att belysa det positiva med miljonprogramsområdena, och de bostäder som ryms däri. Struktur- och formspråkmässigt tycker jag inte att de har så mycket att komma med, men välplanerade lägenheter i gedigna och lättbyggda konstruktioner måste det väl finnas utrymme för även inom befintliga stadsstrukturer? Svaret känns som ett ännu tydligare ja när man jämför svenska städer med sina europeiska motsvarigheter. Ofta är exploateringen i svenska städer påfallande låg även i väldigt centrala, och troligen attraktiva, delar.

I mina tankar och funderingar använder jag mig ofta av begreppet riktig stad, som för mig baseras på min föreställning av vad stadsliv innebär, där handel, bostäder, mötesplatser, kontor och andra verksamheter samsas inom samma hus, områden och kvarter. I sådana städer och stadsdelar finns det anledning för människor att röra sig och vistas alla dygnets timmar, vilket skapar en känsla av liv. På samma sätt som jag tror att de stadsdelar som utgör staden som helhet behöver ovan nämnda funktionsblandning, så tror jag att dessa stadsdelars enskilda enheter även de behöver en blandning av människor i olika livssituationer och med olika förutsättningar. Det räcker inte med att en stadsdel på papperet kan se ut att representera många olika samhällsgrupper, om de alla bor geografiskt åtskilda utan någon kontakt i vardagen.

Jan Gehl (2003) skriver i *Livet mellem husene* att:

”Utvecklingen från den kompakta medeltidsstaden med det tätt sammanvävda funktionsmönstret till funktionalismens högt specialiserade stadsstrukturer illustrerar i stora drag möjligheterna att blanda, respektive skilja människor och händelser åt medelst fysisk planering. I de gamla medeltidsstäderna, där fotgängartrafiken dikterade en stadsstruktur, där borgare och hantverkare, rika och fattiga, unga och gamla nödvändigtvis måste leva och arbeta sida vid sida, belyses fördelar och olämpligheter i en integrationsorienterad stadsstruktur.”

Den här typen av stad håller bit för bit på att försvinna. Kan man genom förtätningsprojekt innehållande olika boendeformer uppnå en blandning av människor som upplevs som attraktiv och berikande för ett kvarter eller område?

Det krävs inte mycket forskning för att komma fram till slutsatsen att stora delar av den nyproduktion som byggs i dagsläget kostar lika mycket, eller mer, att förvärva jämfört med det befintliga beståndet i närområdet. Detta verkar gälla oavsett om det är hyres- eller bostadsrätter. Då väldigt mycket nyproduktion byggs inom redan attraktiva områden innebär det att vi paradoxalt nog just nu befinner oss i en byggboom som inte har en chans att bygga bort den bostadsbrist som finns. Det är helt enkelt så att de grupper som bostadsbristen slår hårdast mot saknar kapital att köpa sig fria från sin situation. Köpstarkare grupper har å sin sida i stor utsträckning redan en ordnad bostadssituation och inget behov av dyr nyproduktion. Något förenklat kan man påstå att endast köpstarka personer som vill flytta till städer med bostadsbrist har något att hämta i situationen. De kanske kan tänka sig att betala lite extra för att få komma dit de vill. Samtidigt går stadsdelen miste om en stor del av den stadslivspotential som en mer blandad befolkning skulle innebära, om husen fylldes istället för att stå med tomma lägenheter. Under arbetets gång har dessutom bostadsbyggandets nödbroms aktiverats, och en stor nedgång i antal påbörjade projekt har noterats. En intressant observation om en på många sätt intressant situation, men inte något som kommer att avhandlas i denna rapport.

FRÅGESTÄLLNING

Med bakgrund i problemformuleringen har jag ställt mig frågan ”hur kan man inom ett storgårdskvarter göra ett tillägg i form av ett flerbostadshus, utan att det förstör fler kvaliteter än vad det ger tillbaka till kvarteret?” Samt frågan ”hur skulle detta tillägg göras hållbart, med avseende på ekonomin, det sociala och miljön?”

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

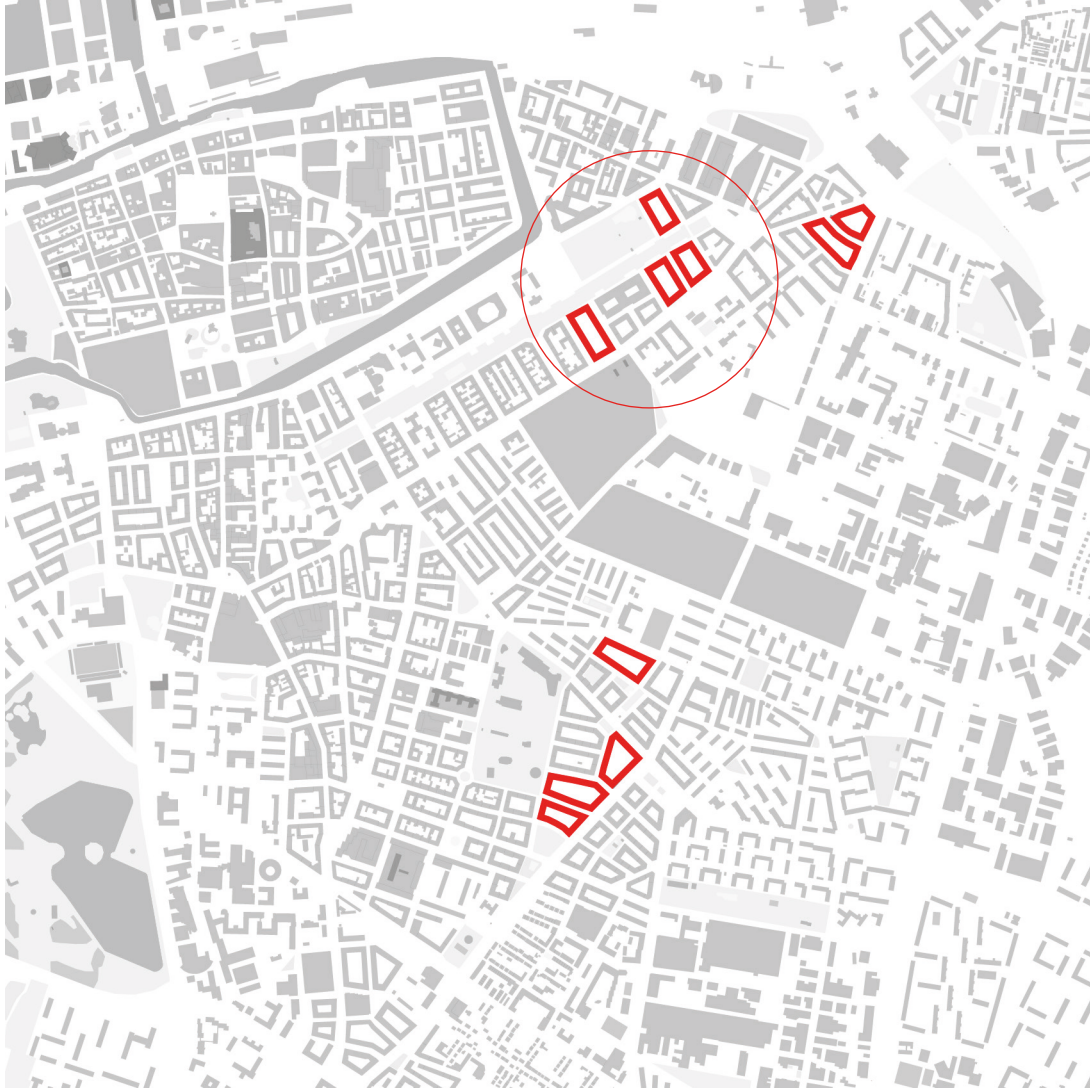
För att kunna komma fram till ett förslag behövde jag en plats att förhålla mig till. Det här arbetet är inte tänkt att vara ett one size fits all-projekt, som utan vidare skulle kunna klippas ut och klistras in varhelst det tycks passa. Jag anser att mitt sätt att se på problemet skulle kunna appliceras på fler ställen, men med hänsyn till platsens specifika förutsättningar. Således började jag mitt arbete med att studera en grundkarta över Malmö stad. På denna karta studerade jag kvarter av olika storlek och form, fastighetsindelningar, mått och omkringliggande stadsstruktur. För att få ännu lite mer känsla för hur realistiskt ett tillägg skulle kunna bli studerade jag ljusförutsättningarna på gårdarna. Studierna byggde på enkla volymer vars mått bestämdes av en tänkt gräns på runt 15 meter från de befintliga fasaderna. Detta mått baserades på vad som både är ett ganska typiskt gatusektionsmått, och frimått för tätbebyggda gårdsstrukturer. Höjden sattes efter den befintliga bebyggelsen. Dessa skisser och undersökningar ledde till slut fram till ett kvarter som skulle få agera ram för mitt lilla experiment.

När jag identifierat min ram kunde jag börja analysera den, både inifrån och utifrån. Frågor som "vilken stadsmässig kontext befinner den sig i, och hur påverkar det förutsättningarna för nybyggnad?", samt funderingar kring platsens användning idag, bra och dåliga kvaliteter, rörelsemönster, atmosfär et cetera har fått vara vägledande genom min gestaltningsprocess. För att koppla an till den sociala hållbarhetsaspekten har jag valt att fokusera på kvartersgemenskap i hela bottenplanet, både inne och ute. Utöver det så relaterar både de två kollektivboendelägenheterna, samt den grundläggande idén om att detta hus byggs, ägs och förvaltas av bostadsföreningen, som hyr ut de enskilda boendena, till denna aspekt, samt den ekonomiska hållbarheten. Den ekonomiska hållbarheten bygger inte på att huset är det absolut billigast möjliga huset att bygga, utan mer på idén om lokala aktörer som bygger i sin egen närhet och förvaltar det de bygger, då det per automatik gör det långsiktiga perspektivet viktigt, vilket jag tror leder till högre kvalitet till skillnad från när bostadshus byggs på spekulation, då kortsiktighet och vinstmarginaler blir styrande. Vidare innebär huset en möjlighet för bostadsrättsföreningen att investera i en rejäl kvalitetshöjning för de boende i kvarteret, som kan finansiera sig självt genom hyresintäkterna från bostadsdelen. Miljömässig hållbarhet eftersträvas genom en genomgående användning av trä, från den bärande trästommen till väggar och golv. Endast sockelväningen är i betong.

AVGRÄNSNING

Mitt projekt är tänkt att illustrera en väldigt övergripande tanke i ett konkret exempel. Det förstås alltså bäst som ett nedslag i en idévärld där fler liknande projekt skulle kunna utföras enligt samma filosofi, men där varje projekt är ett unikt projekt som utgör små steg i en större stadsutvecklingsprocess för den inåtväxande staden. Således har jag valt att hålla den filosofiska diskussionen relativt öppen, och inte gräva ned mig i fakta och statistik som redovisas i tabeller och diagram i syfte att maximera antalet boende i staden per kvadratmeter. I den teoretiska delen presenteras därför till stor del mina egna tankar kring bostadsarkitektur och stadskontext med visst understöd från andra håll. I den del av rapporten som handlar om gestaltningen utgår jag från kvarterets relation till sin stadsdel, och i förlängningen resten av staden, för att sedan rikta fokus mot vad som händer mellan de fyra gårdsfasaderna – alltså presentation av en omvandlad gård, och en ny bostadsbyggnad.

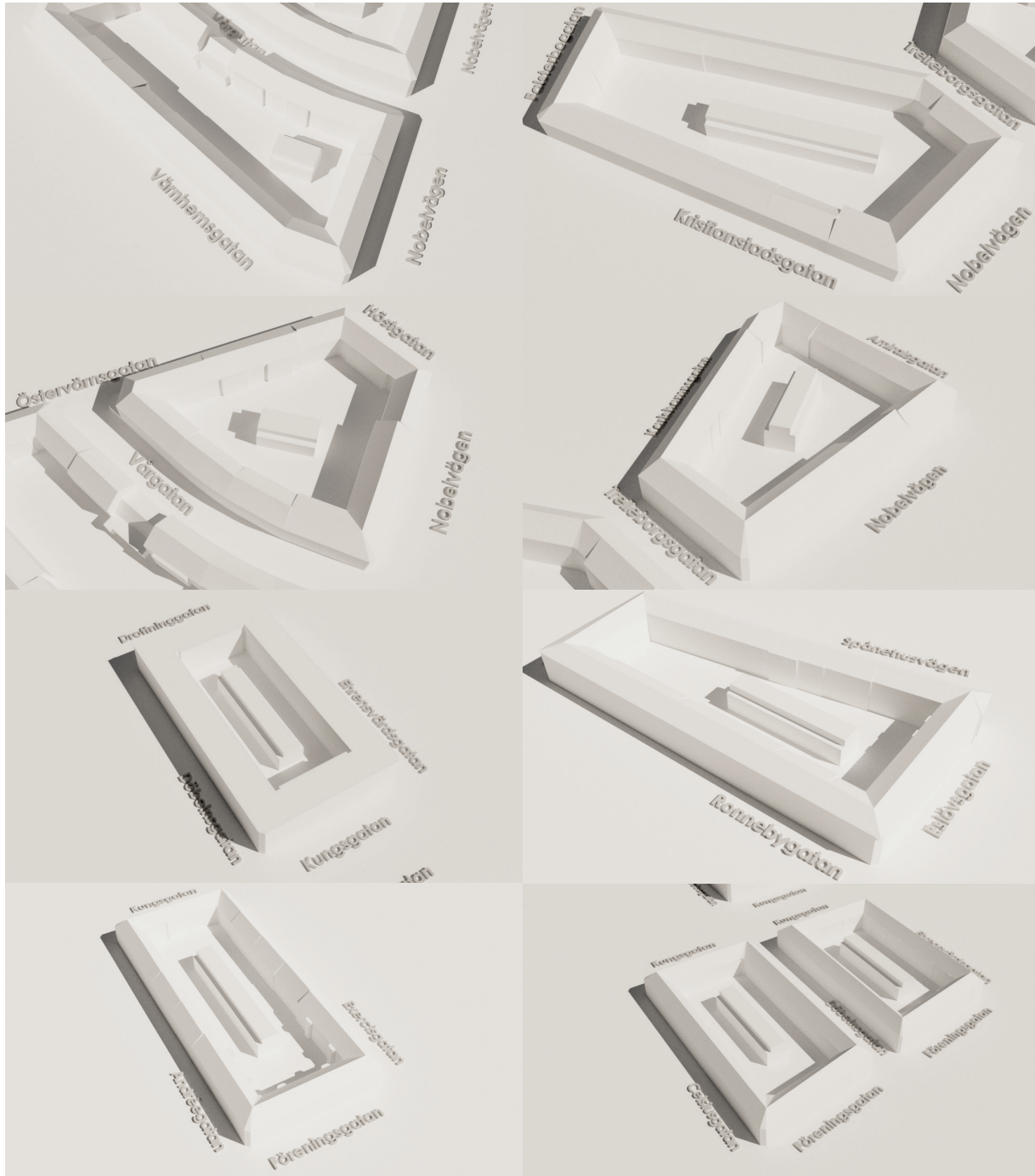
BAKGRUND OCH ANALYS

LÄMPLIGA KVARTER

Redan i det tidigaste skedet av projektet identifierades Nobelvägen som en viktig faktor att ta i beaktning, på flera olika sätt. Den som är bekant med Malmö kan nog känna igen sig i en diskussion om “rätt” respektive “fel” sida om Nobelvägen. Det här är naturligtvis ingen officiell benämning, men ändå något som jag tog fasta på i min analys. Många förtättningsprojekt handlar om områden som “inte fungerar” eller av annan anledning inte har önskvärd karaktär. I Malmö, som är en förhållandevis sammanhållen stad i sin stadsväv, skulle det handla om stadsdelarna öster om Nobelvägen. Stora arbeten pågår med just detta, men vad händer om man skulle låta förtätningen “spilla över” lite i de stadsdelar som ligger på “rätt” sida om vägen — de som inte “behöver” förtätas?

Arbetet började således med att studera kvarteren längs med Nobelvägen, först och främst det kluster av rödmarkerade kvarter i södra delen av diagrammet på föregående sida. Sedan spred sig studierna norrut, mot Östervärn och även in i Rörsjöstaden, vilket är de inringade, rödmarkerade kvarteren i norra delen av diagrammet på föregående sida.

LÄMPLIGA KVARTER

Enklare volym- och solstudier följde på den initiala analysen, för att kontrollera att mått och väderstreck verkligen medgav någon förtätning utan att skugga hela kvarter. På föregående sida syns några exempel på väldigt enkla volymstudier. I slutändan visade det sig att de flesta kvarter skulle kunna hantera något slags ingrepp, men den avgörande faktorn för kvarteret Öda var att hela kvarteret är en enda förening. Det skulle alltså, om detta vore verklighet, endast krävas en styrelses godkännande. I alla andra fall består kvarteren av flera fastigheter och föreningar, som skulle behöva komma överens i något slags samfällighetslösning mellan fastigheterna. Det behöver inte vara något omöjligt, men om endast ett kvarter ska illustreras som förslag är det av stor betydelse att det blir så genomförbart som möjligt. Vidare har föreningen i kvarteret i skrivande stund en god ekonomi, knappt några lån att tala om, samt äger tomtmarken. Markkostnaderna skulle alltså inte påverka projektet, det enda som skulle krävas är byggrätt av kommunen, lån på banken eller annat tillskott av kapital. Kvarteret Öda "vann" helt enkelt på grund av dessa faktorer.

*Rörsjöstadens västra ände: rutnät, högt e-tal
(runt 2,5), gårdshus*

*Rörsjöstadens östra ände: luftigt, lågt e-tal
(runt 1,65), öppen gård, ena kortsidan något
vinklad efter gatan*

KORT OM STORGÅRDSKVARTERET SOM IDÉ

Under 20-talet kom storgårdskvarterets typologi att upphöjas till ideal. Genom att bygga slutna kvarter utan gårdsbebyggelse gick det att åstadkomma en kombination av trädgårdsstad och flerbostadshusbebyggelse. Hus runt park, enkelt uttryckt. Inspiration hämtades från Camillo Sittes stadsplaneringsideal och -tankar från sekelskiftet. Rutnätet var alltså inte längre heligt, nu fick topografin återigen lov att påverka stads- och gaturummen. Ljus, luft och hygien var ledord. (Eriksson 2005)

Kvarteret Öda var ett av de första storgårdskvarteren i Malmö, men det mest namnkunniga är kanske grannkvarteret på andra sidan Kungsgatan – Malmgården. Det är värt att nämna att Malmgården, förutom att erbjuda ljus, luft och hygien, även stoltserade med inte mindre än fem badmintonbanor och en tennisbana på gården. Utöver det fanns även skomakeri, blombutik, bensinstation och annan service inbyggt i eller i direkt anslutning till Malmgården. (Malmgården 1934) I reklamaterialet som togs fram innan de första inlyttningarna till Malmgården skedde betonades vikten av att ha generösa och välfungerande gemensamma ytor och funktioner inom kvarteret. Jag har valt att relatera till vissa av dessa idéer i mitt förslag, i form av bouleanor, bana för badminton och bollspel, en liten damm, och stora sociala ytor.

*De nya portarna möter fasaden på ett
anpassat sätt...*

...förutom i en av dem.

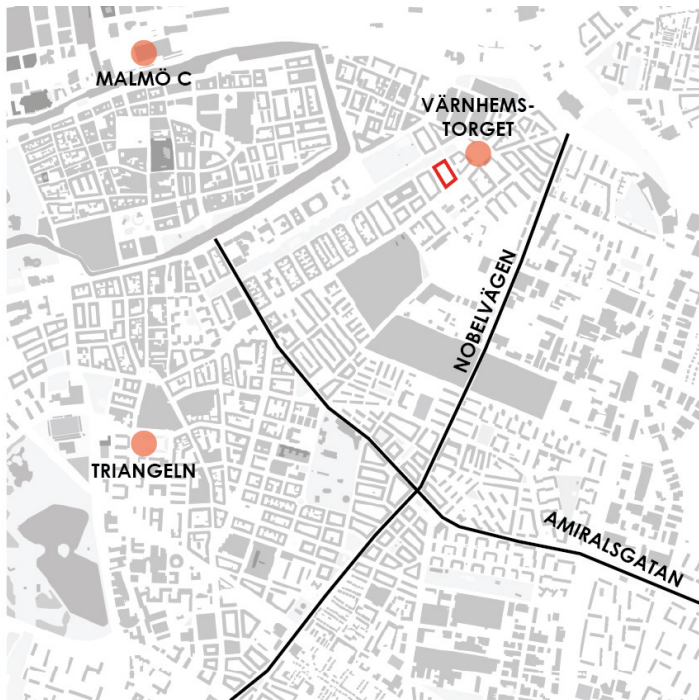
*Det går att skönja vissa spår av andra tider,
och vissa mindre förändringar.*

OM KVARTERET ÖDA GENOM TIDERNA

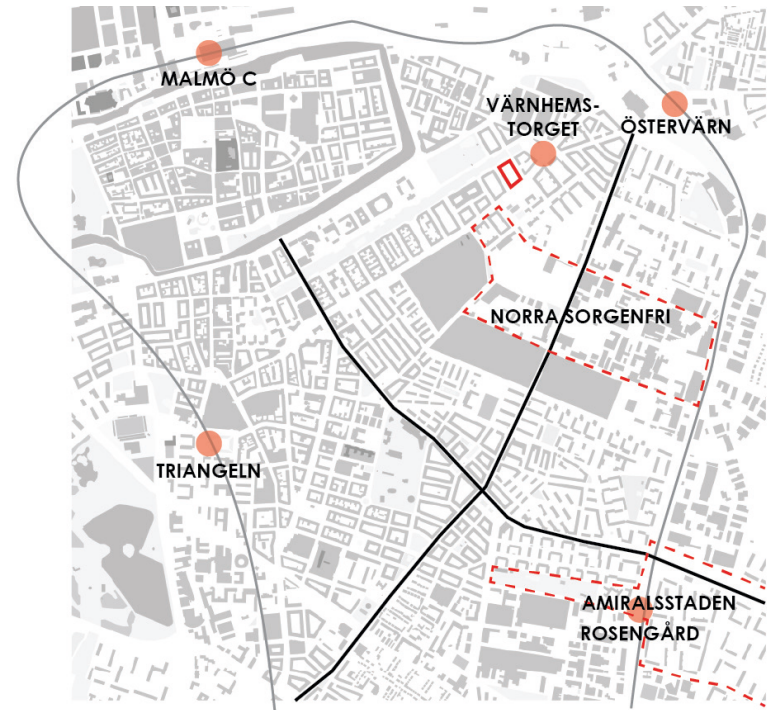
Kvarteret Öda ritades av arkitekten Carl Melin, och uppfördes år 1924—1926. (Tykesson et al 2014). Ursprungligen fanns det i butikslokaler i kvarterets fyra hörn. Tre av dessa är idag borttagna och omgjorda till bostäder, i den fjärde finns en frisersalong. Gårdsplanen var, åtminstone kring 40-talet, belagd med kullersten. Denna beläggning ersattes senare av en genomgående asfaltering.

En som varit bosatt i kvarteret i hela sitt liv, 70 år, berättade i en intervju för mig om spännande gårdsliv från förr. I sina ungdomsår bestämde han och hans kamrater träff med pojkarna från grannkvarteren och/eller ”backarna” (Kirseberg) för att på olika sätt göra upp – antingen genom slagsmål ”av lekfull karaktär”, eller cykelrace runt gården. Ödas fördel var i fallet cykelrace den breda asfaltsbården mellan gårdsfasaderna och den gröna ytan i mitten. De andra storgårdskvarteren har mer grönska i förhållande till asfalterad eller på annat sätt hårdgjord yta, och lämpade sig därför inte åt dessa tävlingar. Om vintrarna åkte barn och ungdomar längdskidor, eller spolade isbanor för skridskoåkning. Denna sorts lek har idag ersatts av andra, men det är fortfarande lekar av spontan karaktär som dominerar. Sparkcyklar, en liten skateboardramp, små mål för bandy- och fotbollsspel. Barn som springer omkring och leker tafatt. Ett tillägg har gjorts i form av en lekplats med sandlåda och gunga, men dessa används i mycket, mycket liten utsträckning, förutom av de allra minsta som ibland leker i sandlådan.

Ytterligare förändringar över tid är främst de ursprungliga miljöhusen som byggts om till halvöppna miljöhus eller -skjul, tillsammans med rader av cykelskjul, som återfinns på innergårdens båda kortsidor. Endast ett fåtal fönster är utbytta, och tycks ha bytts hur när nöden krävt det, men eftersom de ser ut att vara tillverkade relativt tidigt på 1900-talet avviker de inte nämnvärt. En för gårdsupplevelsen mer påtaglig förändring har skett i körportarna, som fått helt nya portar i aluminium och glas. Genomsiktligheten som de möjliggör är trevlig, men utförandet lämnar en del att önska. Originalportarna i massivträ från 20-talet var utformade med speglar och annan dekoration, och hade, sin slutenhet till trots, ett mycket trevligare uttryck. De torde dessutom vara mer inbrottssäkra, något som aluminiumportarna enligt uppgift inte är – kvarteret har haft vissa problem med inbrott. Här skulle jag vilja föreslå en mer elegant lösning, i synnerhet i den port som inte alls möter fasaden på ett begripligt sätt. Genomsiktligheten är en kvalitet värd att bevara, och kanske till och med förstärka genom att porten ersätts av ett galler, som ger audiell och visuell kontakt mellan gata och gård, samtidigt som gränsen mellan det offentliga och det privata behålls på ett tydligt sätt. Slutligen vill jag nämna det enorma källarum under gården som ursprungligen användes som kokslager och pannrum. Mellan kakelugnarnas tid och centralvärmens intåg var det härifrån kvarterets bostäder försågs med värme. Idag används utrymmet till förvaring av gårdsmöbler och liknande.

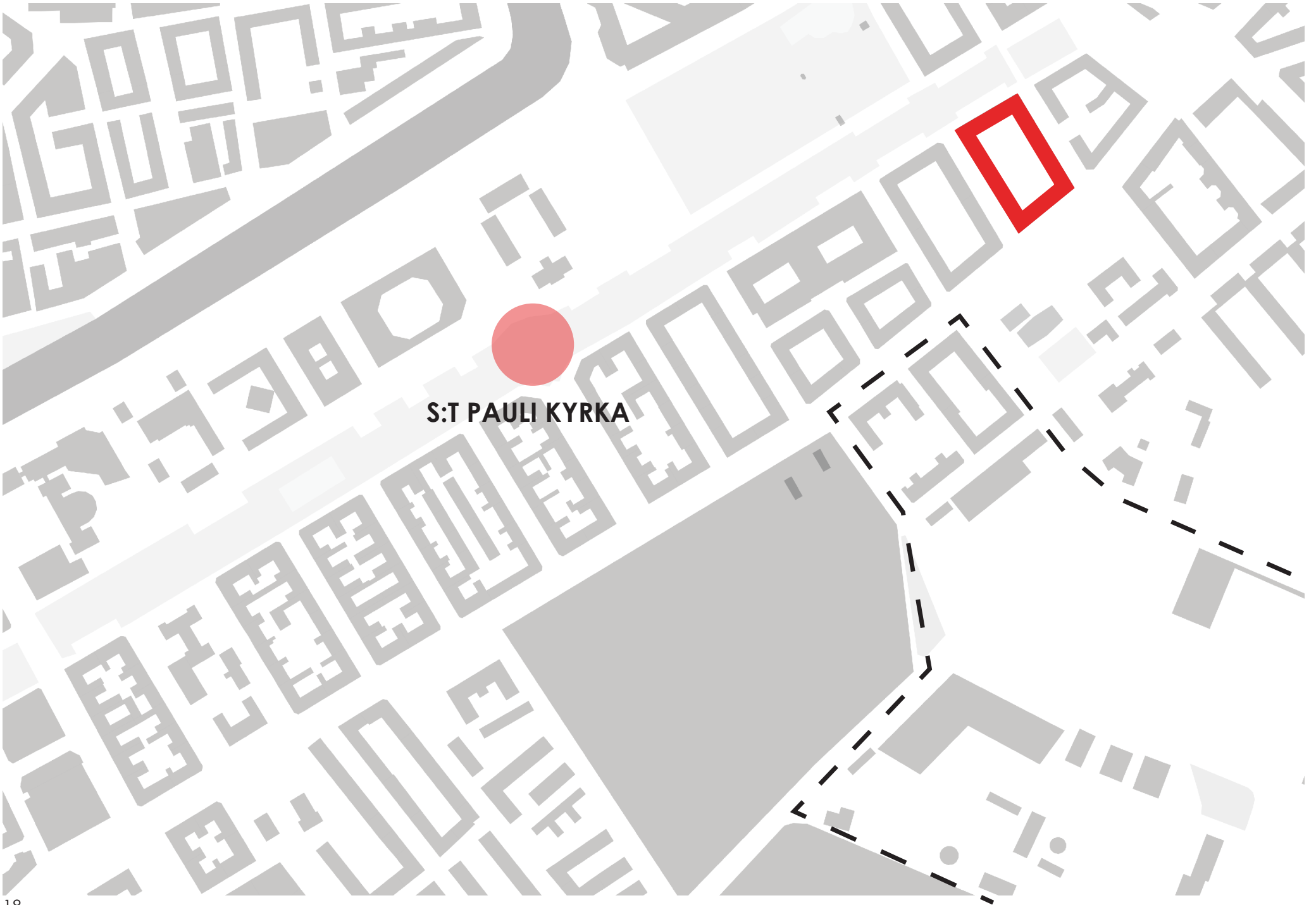
Nobelvägen kan ta mycket trafik, och fungerar i dagsläget till stor del som en gräns mellan "rätt" och "fel" sida av staden. Amiralsgatan går från Rosengård, ett av de områden som kanske anses vara mest "fel" av stadens alla områden, och rakt in i stadens hjärta. Kvarteret Öda är markerat i rött.

Utbyggd kollektivtrafik och utbyggda stadsdelar. Både Amiralsstaden och Norra Sorgenfri är orienterade med axlar mot dagens innerstad. Kommer det i framtiden att vara Kontinentalbanan, ovan markerad som en grå slinga, som utgör gränsen mellan "rätt" och "fel" sida av staden?

INNERSTADEN – UTBREDNING, UTVECKLING OCH FÖRTÄTNING

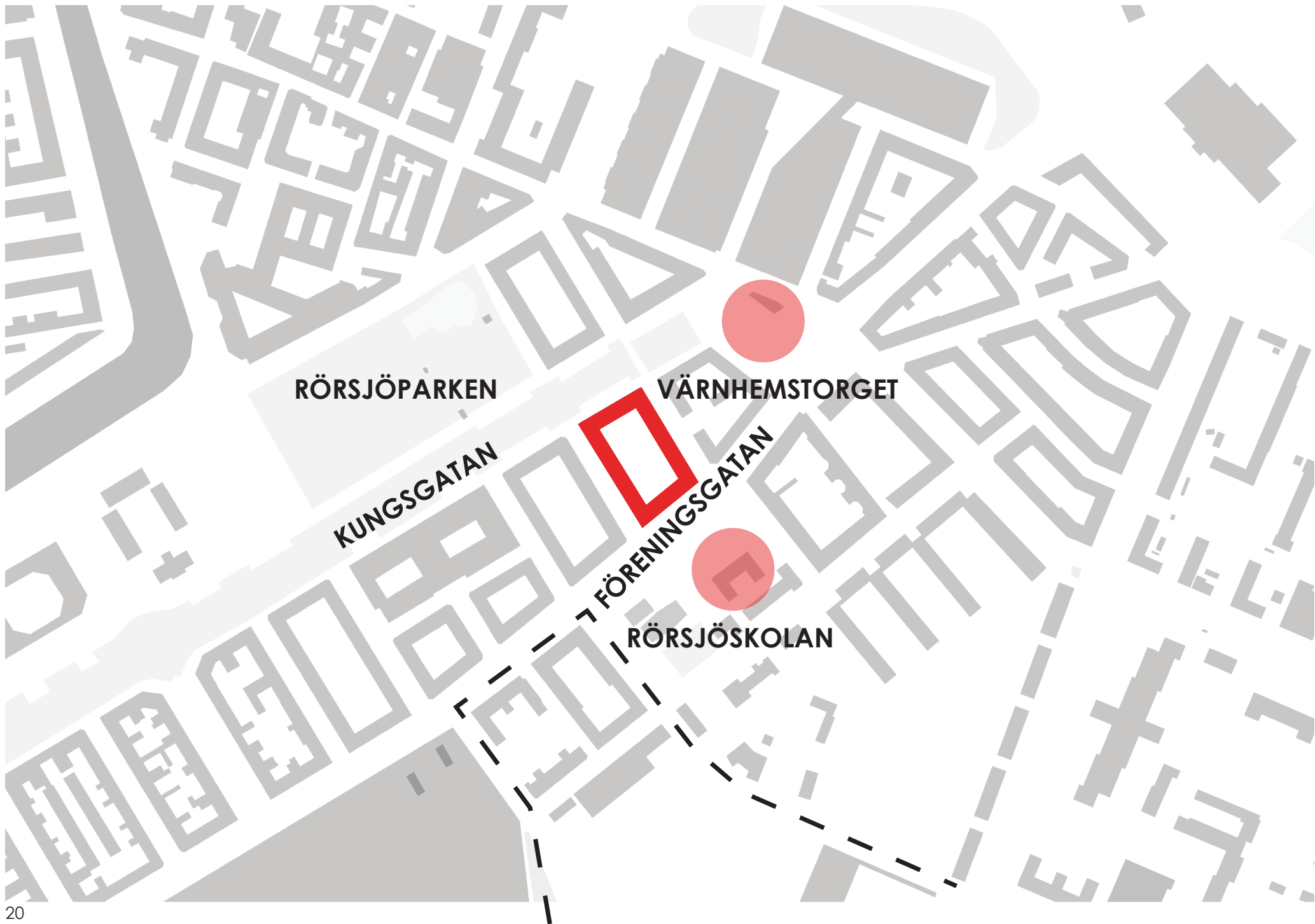
I Malmö stads stadsplaneringsvisioner betonas vikten av den sammanhållna staden, som är funktionsblandad, integrerad och levande. Innehållet i planprogrammen för Amiralstaden, och Norra Sorgenfri—som tillsammans med Hyllie, och Västra hamnen är ett av Malmös tre utbyggnadsområden—talar för att dessa idéer och tankar är vägledande, drivande och ständigt aktuella i stadsutvecklingsarbetet, och att Malmös tillväxt till stor del ska ske inom den befintliga stadsstrukturen. Det är värt att nämna att Malmö redan idag har en mycket sammanhållen bebyggelse jämfört med exempelvis Stockholm eller Göteborg. Även de perifera stadsdelarna står i direkt förbindelse med stadens centrala delar, och visionerna i Stadsbyggnadskontorets planprogram och strategier handlar alltså om att öka integreringen mellan dessa stadsdelar ännu mer. Förutom arbetet med ut- och ombyggnadsområden som Västra Sorgenfri och Amiralstaden syftar även öppnandet av Kontinentalbanan för persontrafik till att öka denna integrering. Kontinentalbanans öppnande för persontrafik innebär etablerandet av en ringlinje för tåg, med nya stationer i Östervärn mellan Värnhem och Kirseberg, samt i Rosengård. Tillsammans med spårvagnssatsningen kommer antalet starka kollektivtrafiknoder med både spår- och busstrafik i staden öka från dagens två: Malmö C och Triangeln—möjligen kan det framväxande Hyllie inkluderas här—till åtminstone fem: Malmö C, Triangeln, Hyllie, Värnhem och Rosengård. Dessa åtgärder kommer att ytterligare stärka Värnhem som plats och som attraktivt område att bo i, och därmed också skapa en ekonomiskt hållbar bas för en långsiktig investering i form av ett hyreshus.

S:T PAULI KYRKA

RÖRSJÖSTADENS STRUKTUR

Det går att—utan större ansträngning—skönja en övergång i stadsbyggnadsideal inom Rör sjö staden. Från industrialismens stenstad i Kungsgatans västra ände, som bebyggdes först, fram till S:t Pauli Kyrka. Därefter den 20-talsutveckling i östra änden som senare skulle komma att vidareutvecklas till det modernistiska stadsplaneringsidealet. Skillnaden står mellan att försöka maximera exploateringen per tomt, med gårdshus och små innergårdar i komplexa strukturer, och idéer om hygien, ljus och luft. Stora, öppna gårdar skulle ge möjlighet att uppnå dessa kvaliteter, och skulle dessutom fungera samlade för de boende i kvarteren. Hus runt park, skulle man kunna kalla det, och det upplever åtminstone jag som sympatiska tankar. Samtidigt går det att ifrågasätta utförandet av somliga av dessa ”parker”, och om de verkligen behöver vara exakt så öppna som vissa av dem är. Mer om detta kommer i ett senare avsnitt.

RÖRSJÖPARKEN

VÄRNHEMSTORGET

KUNGSGATAN

FÖRENINGSGATAN

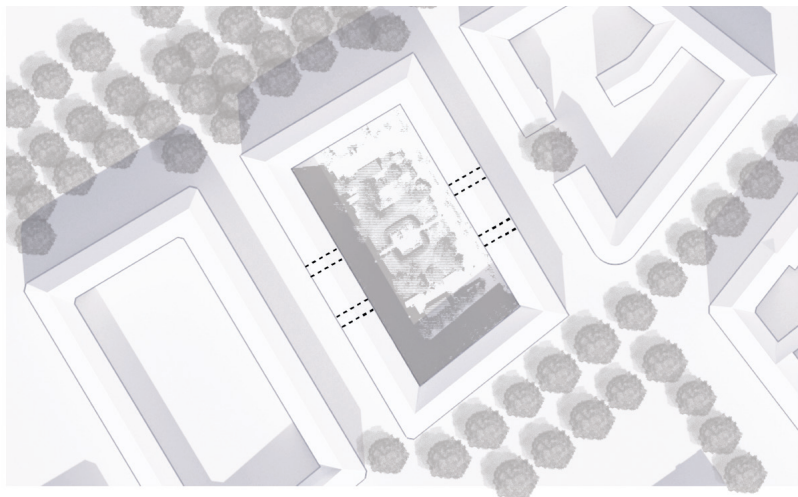
RÖRSJÖSKOLAN

KVARTERET ÖDAS OMEDELBARA STADSKONTEXT

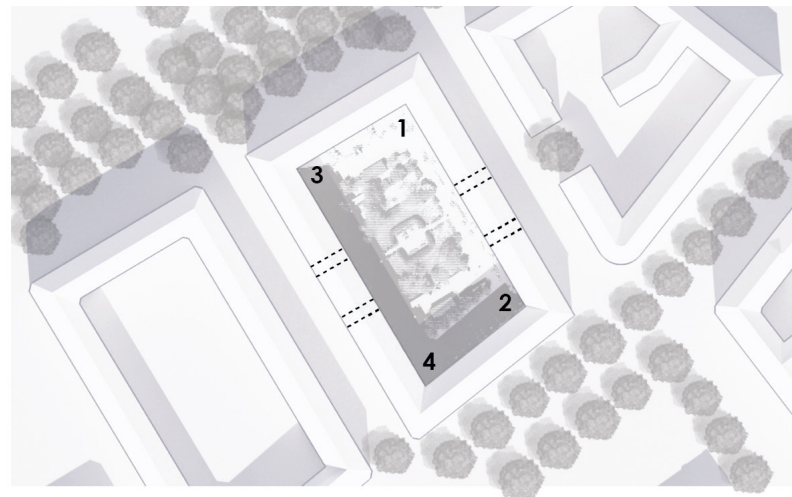
Kvarteret Öda befinner sig i ett mycket tydligt stadssammanhang. Kungsgatans praktfulla trädrader utgör gräns åt norr, medan Föreningsgatans något nättare trädrad utgör gräns åt söder. Föreningsgatan fungerar som trafikartär, medan Kungsgatan präglas av ett lugnare tempo. I väster avgränsas kvarteret av Döbelnsgatan, och i öster av Ehrensvärdsgatan. På andra sidan Ehrensvärdsgatan ligger kvarteret Hugo, med sitt egendomliga hål i kvartersstrukturen. Grannkvarter i väster är kvarteret Åsa, med sin fina gård. På andra sidan den breda Kungsgatan ligger kvarteret Malmgården, och på andra sidan Föreningsgatan finns Rörsjöskolan. Den som är sugen på lite parkliv kan gå till Rörsjöparken i nordväst. Den som är sugen på att ta sig någon annanstans kan från Värnhemstorget välja bland en mängd olika stads- och regionbussar. I framtiden kommer även spårvagn, och förbindelse till den tidigare nämnda ringlinjen, och i förlängningen finns alltså hela världen precis utanför dörren. Området kring Värnhemstorget är dessutom rikt på butiker och restauranger. Utbyggnadsområdet Norra Sorgenfri, med allt det stadslivsmässiga utbud som planeras där, har sin nordligaste spets mot Föreningsgatan, och angör denna precis söder om Åsa, och därmed även väldigt nära Öda.

ÅSA VS. ÖDA

Det är en tacksam uppgift att jämföra kvarteret Öda med grannkvarteret Åsa. Måtten, kvartersstrukturen och byggnadernas utseende och utformning är i det närmaste identiska. Men de skiljer sig på ett viktigt plan: gårdsytan. Skillnaden är påtaglig redan från fågelperspektiv sett, och än mer påtaglig vid ett faktiskt besök. Den hårdgjorda bården längs med gårdsfasaden har i kvarteret Åsa fått mycket nättare mått, och dessutom samma mått från fasad runt hela gården. I kvarteret Öda når asfalteringen avsevärt mycket längre in på gården på kortsidorna, även om den är uppbruten av rader med planteringar. Gården i kvarteret Öda är välplanerad i den mån att siktlinjerna och gårdens komposition från många vinklar inne på gården ger illusionen av att grönytorna brer ut sig ungefär lika mycket som i grannkvarteret, men det rör sig alltså om en visuell effekt som är årstidsberoende. När löven fallit av blir större delen av växtligheten transparent. I kvarteret Åsa upplevs däremot parkkänslan mycket starkare, även i januari. Trots avsaknaden av löv på träden och blommor som blommade, gör gräsmattan ändå sitt för att ge en mer trivsamt känsla.

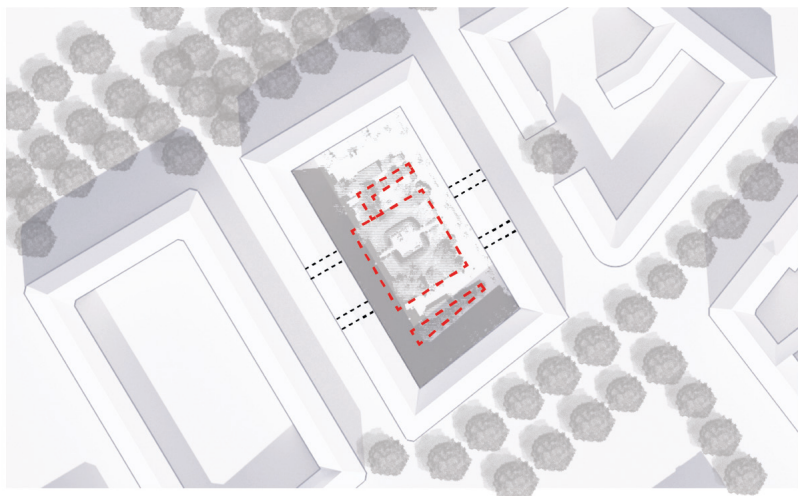

De fyra körportarna erbjuder direkt passage i plan mellan trottoar och innergård och markeras här som streckade

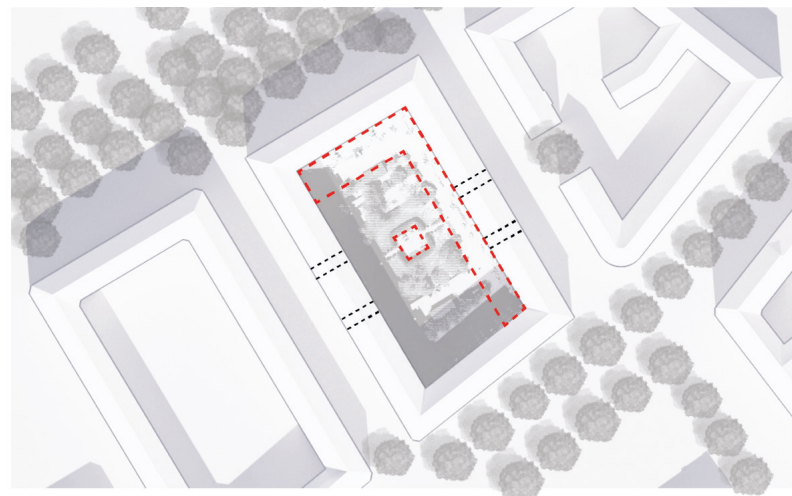

Gårdens hörn rangordnade efter deras solkvalitet:

- 1. Flest soltimmar/dag*
- 2. Kvällsolhörnet*
- 3. Morgonsolhörnet*
- 4. Nästan alltid skuggat*

De rödmarkerade ytorna är de som idag upplevs ha riktigt grön karaktär

Inom dessa områden sätter sig de boende gärna, när det är fint väder. I bersån i mitten finns en grillplats. Barn springer omkring överallt, och leker där ytan passar dem.

KVARTERET ÖDA IDAG

”Redan från gatan skymtade jag genom ett av trapphusen ett kompisgäng som satt vid östra fasaden och åt middag. Inne på gården hänger lukten av tändvätska i luften. Solen når halvvägs ner på fasaden i det sydöstra hörnet, och tillsammans med den ovanligt höga temperaturen får jag verkligen sommarkänsla, trots att det bara är april. Barn springer omkring på gräset, rundar de häckar som är täta, hoppar över de låga buskarna och springer rakt genom den växtlighet som är gles. Fönster står på glänt, och i ett av dem sitter en kvinna och skriver på sin dator. Inifrån rummet hörs en mjuk gitarmelodi. Kvinnan sjunger på spanska. Här finns liv.”

Så börjar mina anteckningar från ett platsbesök en onsdagskväll i april. Anteckningen är väldigt talande för hur stämningen på gården upplevs, åtminstone vid gynnsamma väderförhållanden. Vid första studiebesöket var det fortfarande minusgrader och blåsigt. Platsen tedde sig då öde och hade en helt annan karaktär. De få kvarglömda leksakerna på gården upplevdes mer som kvarlämnade av ägare som försvunnit under tragiska omständigheter, än som att leken bara tillfälligt var avbruten av någon förälder som ropat in till middag. Denna dikotomi fann jag fascinerande, men inte särskilt överraskande. Med tanke på vårt klimat är det naturligt att stora delar av året vistas inomhus, så länge det inte finns ett behov att ta sig någonstans. Storgårdskvarterets struktur gör då att alla människor som bor där vistas stora delar av året vistas runt gården, som under den här tiden blir en stor och tom plats där ingenting händer, förutom när sopor ska bäras ut eller cyklar ställas undan. Från att under de ljusa, varma månaderna ha inbjudit till möten och gemenskap inom kvarteret, blir den stora gårdsplanen plötsligt en avskiljare. Människorna på andra sidan gatan blir plötsligt närmare grannar än de på andra sidan kvarteret. Med en byggnad med samlande funktion på gårdsplanen kommer grannarna inom kvarteret plötsligt närmre, även vid dåligt väder. Även om användandet av takterrasserna i stor grad är väderleksberoende, är det dock möjligt att t ex arrangera kalas i någon av de gemensamma lokalerna oavsett årstid och väder. Att meka med sin cykel, eller snickra på en stol kan även det göras närsomhelst på året. När hela kvarteret fått en anledning att under hela året relatera till kvarterets mitt—eller kvarterets hjärta, om man så vill—kommer plötsligt den där grannen på andra sidan kvarteret närmre än grannen på andra sidan gatan, även om den direkta siktlinjen eventuellt har blivit bruten. Förutom det liv som de gemensamma funktionerna ger upphov till, kommer även de nya kvartersborna att bidra med en känsla av liv på gården, då de ju kommer att leva och bo på den.

GÅRDEN SEDD FRÅN OVAN

På föregående sida en drönbild som ger en god överblick över kvarteret som det ser ut en solig dag i slutet på April. Grönskan kan vid första anblick verka inbjudande nog, och väcka frågor om ifall det verkligen krävs någon omgestaltning, men faktum är att det gräs som syns är otillgängligt och gömt bakom täta buskage. Gården upplevs främst genom de hårdgjorda ytorna, som enligt analysen på föregående uppslag utgör majoriteten av gårdsytan.

Körport från Ehrensvärdsgatan. Visuellt kontakt med gården redan från gatan.

Spår av lek finns utspridda överallt på gården. Här street hockey-mål och trehjulning.

Fasadgrönska och typiskt sätesarrangemang längs fasad. Så här sker större delen av det sociala samlivet på gården.

Ytterligare spår av lek, i det här fallet en liten skateboardramp, cykel med stödhjul samt lära gå-bil. Kvällssolen når en bit ned i sydöstra hörnet.

Stor andel asfalt. Liten öppning mot gräsytan mellan buskarna.

Bersån i mitten, den andra huvudsakliga sociala ytan. Här finns gemensam grill, bänkar och ca 100 m² yta.

Miljöhus och cykelskjul

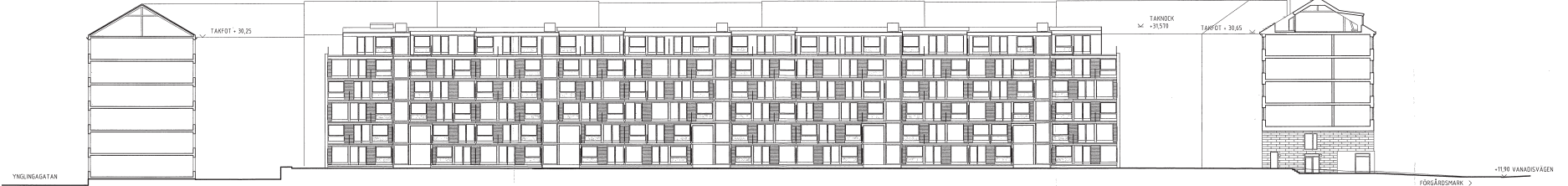

Raksträcka. En hårdgjord bård längs fasaden är bra att ha, men den tål att smalnas av något.

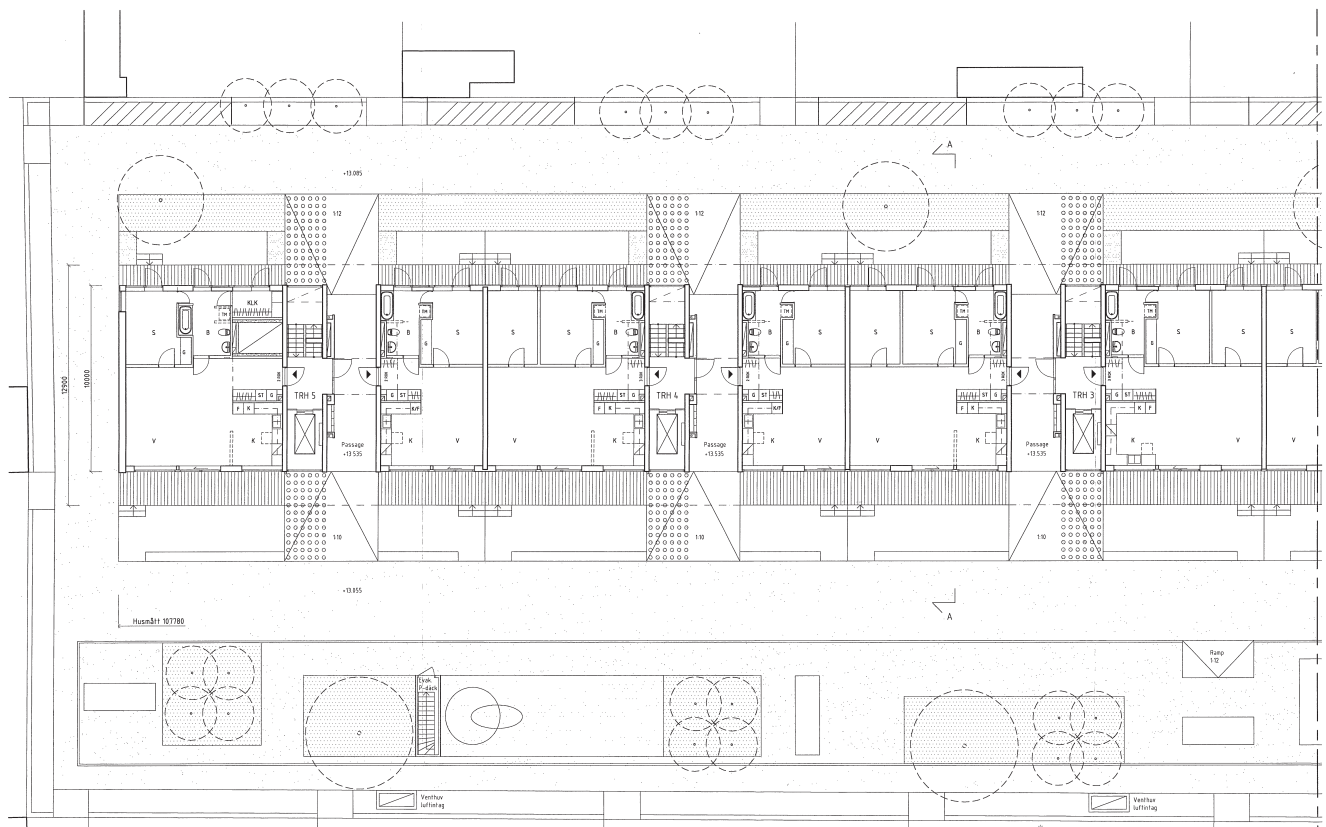

REFERENS — HUNZIKER AREAL

Under en studieresa till Schweiz fick jag tillfälle att besöka detta område i Zürich. På platsen fanns tidigare en fabrik, men efter att fabriken lagt ned ordnades en tävling för bostäder. Det vinnande förslaget byggde på ett slags Schweizisk bygggemenskap, där området delades upp i flertalet volymer som alla ritades efter olika önskemål. Gemensamt är att hela området bygger på en tanke om kvartersgemenskap och liv. I bottenvåningarna finns lokaler, verksamheter och andra funktioner som exempelvis daghem. Bostadshusen erbjuder också olika boendeformer, till exempel kan vissa våningar bestå av en stor andel gemensamma vistelseytor och kök, där de boende endast har helt egna sovrum, ibland med förmak. Tanken på gemenskapen i kvarteret och området tilltalar mig, och är en viktig inspirationskälla för det som är tänkt att göra mitt projekt attraktivt för föreningen, nämligen en rejäl kvalitetshöjning i det kvartersgemensamma.

LÅNGSEKTION A-A 1:200

PLAN BV

REFERENS — KVARTERET MUNIN

Vid Sveaplan i Stockholm, det vill säga i Sveavägens norra ände, ligger kvarteret Munin. Fram till år 2004 bestod det av en halva med typiska stenstadsmått, en rad med gathus och en rad med gårdshus och däremellan en relativt trång innergård. Andra halvan saknade gårdslänga och hade därmed en stor och öppen innergård. HSB beslutade att gården var lämplig för vidare exploatering, och projektet genomfördes alltså runt år 2004. Kvarteret uppvisar en hel del likheter med kvarteret Öda med avseende på mått och förhållanden, varför det blir ett bra exempel på att projektet är realistiskt och genomförbart.

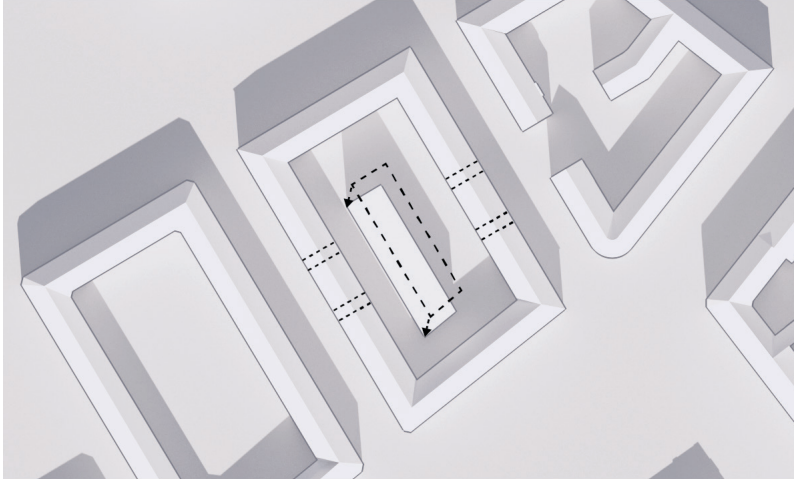
FÖRSLAGET

GÅRDEN

För omprogrammeringen av gården, som ju är kvarterets hjärta, har jag arbetat med så många gemensamma funktioner och ytor som möjligt. Först justerades den hårdgjorda gården längs fasaden till fem meters bredd runt hela gården. Innanför denna gräns anläggs gräs, med gångar i markbetong anlagda så att lite gräs kan växa mellan plattorna. Med inspiration både från Malmgårdens badmintonbanor, men även barnens bandy- och fotbollsspel, planeras en plan för dessa aktiviteter mot kvällsolhörnet i sydost. Rör man sig "uppåt" längs den breda långsidan mot det norra hörnet passerar man snart två boulebanor, för de som inte kan eller vill röra sig lika mycket, eller som helt enkelt tycker att det är kul. Längs planen och banorna finns bänkar för åskådning och vila. Multiplanen och boulebanorna skiljs, utöver genom buskaget, från varandra av en passagegång som skär nästan rakt genom kvarteret. Denna fungerar som huvudsaklig transport till och från bostäderna i gårdshuset, cykelställen, för brevbärare, avfallshantering och andra som behöver komma in på gården. Förbi boulebanorna kommer ytterligare en sådan gång. Den här får dock sin siktlinje brutet av gårdshuset. Från den breda sidan är det istället meningen att trappan upp till takterrassen ska hamna i blickfånget. Denna kontakt är viktig. Framför trappan finns ett litet torg, för att förstärka detta. Här möts också den breda långsidan och den breda kortsidan, som tillsammans ska utgöra de huvudsakliga sociala aktivitetsytor utomhus. Längs den breda kortsidan finns plats för lugnare sociala aktiviteter. På trädäcket kan de boende umgås under pergolan, påta i växthuset, ha en liten grillmiddag, eller hålla koll på barnen som leker i sandlådan. Längs de smala sidorna samlas några funktioner, till exempel cykelställ, och en tänkt sopsorteringsplats med kassuner, där det gamla kokslagret, som ligger ungefär i mitten av den smala kortsidan, görs om till underjordisk återvinningsstation. (Ej gestaltad.)

Längs dessa sidor sker alltså främst transport till och från saker, men här finns även plats för den som vill vara ute men ändå lite avskild att vistas i den lite tätare, trängre delen.

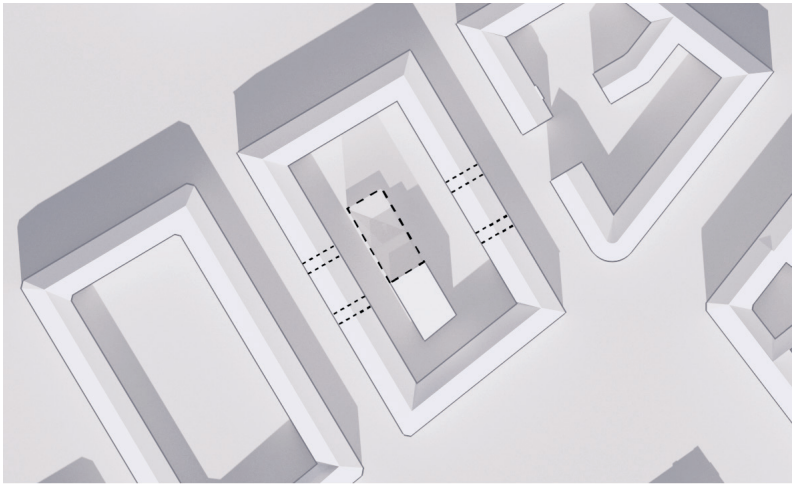
HUSETS FORMGIVNING

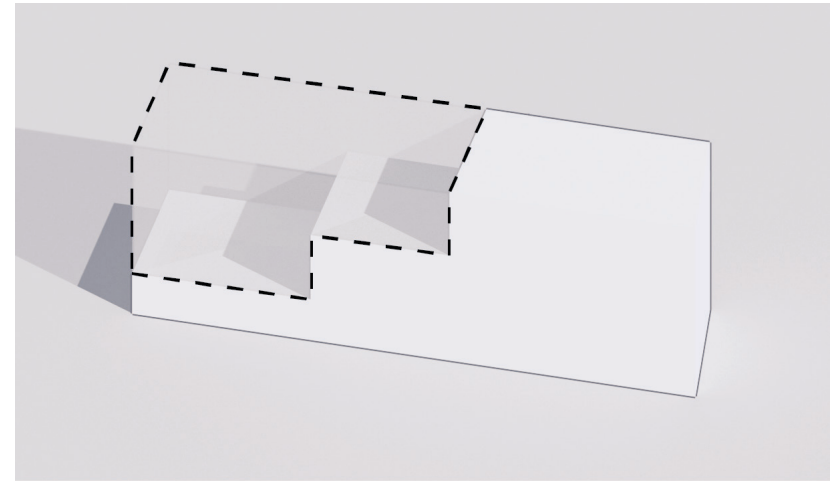
1. Byggnadens utformning har informerats av flera saker. Först den generella riktningen i kvarteret, men också en önskan att skona det bästa solhörnet. Byggnaden fick därför kasa ned mot det mörka hörnet.

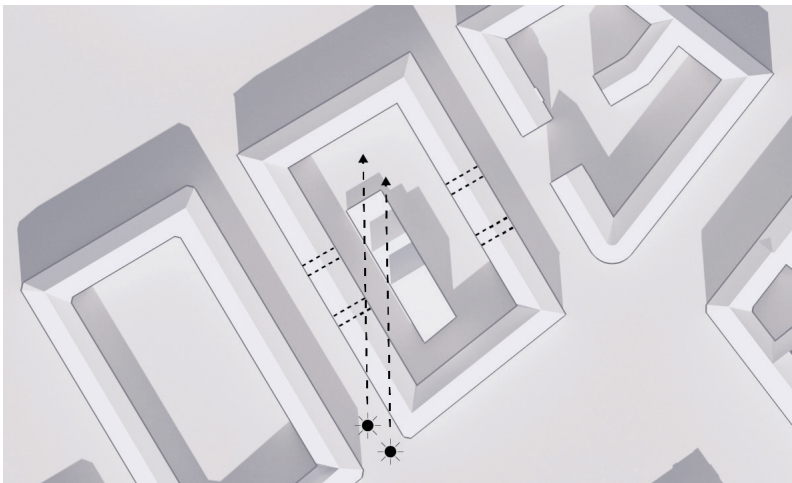
1. Den första volymen var ett rätblock

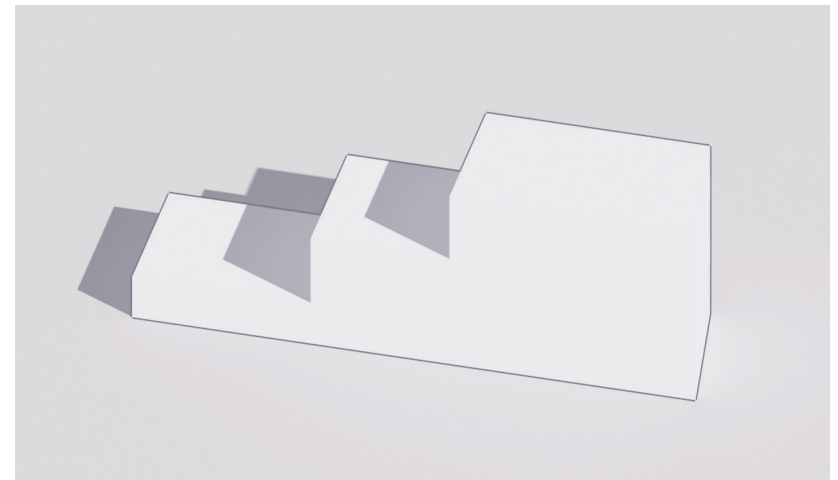
2. Skuggningen var något av ett problem. För att bevara de bästa sollägena så mycket som möjligt fick huset en trappning.

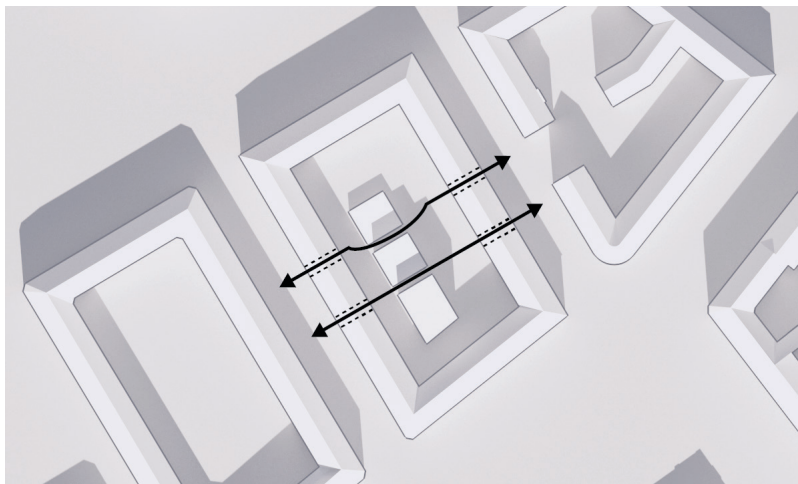
2. Trappningen tar bort en stor del av volymen

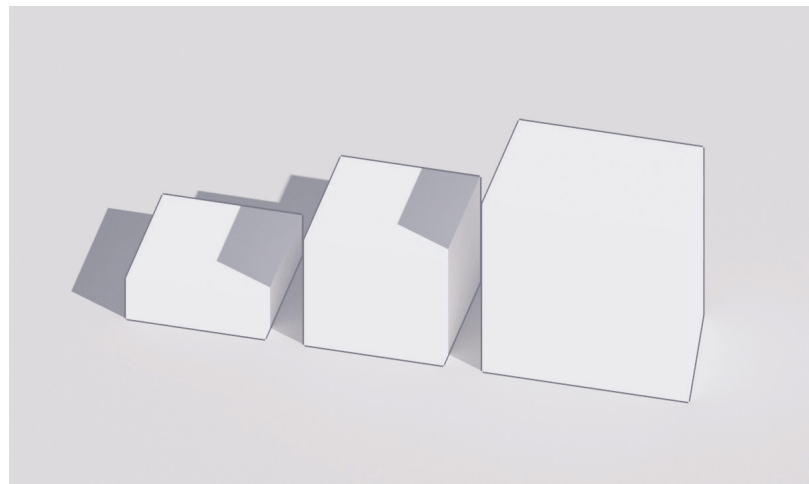
3. Solen kan nu skina förbi de högsta delarna, och byggnaden skuggar till stor del sig själv

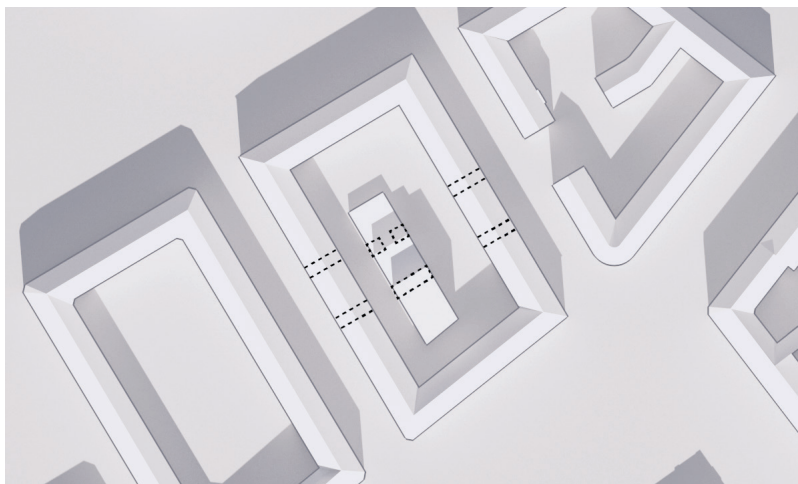
3. Skuggor på den egna byggnadskroppen

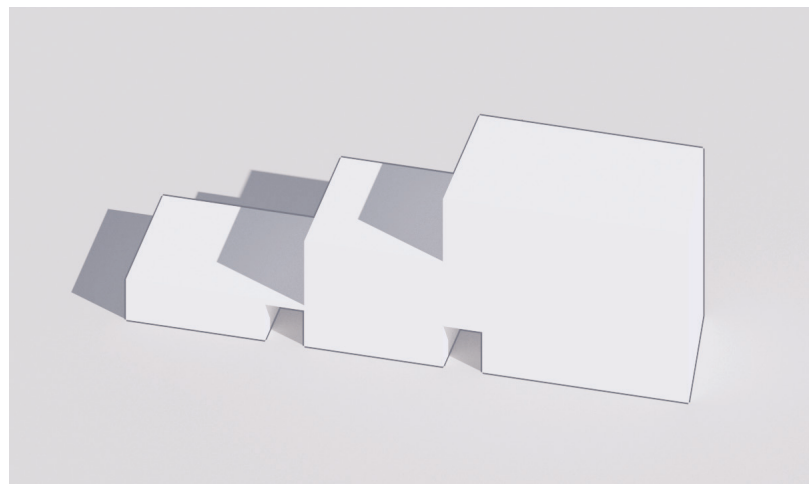
4. För att möjliggöra ett flöde genom gården och kvarteret delas volymen i tre

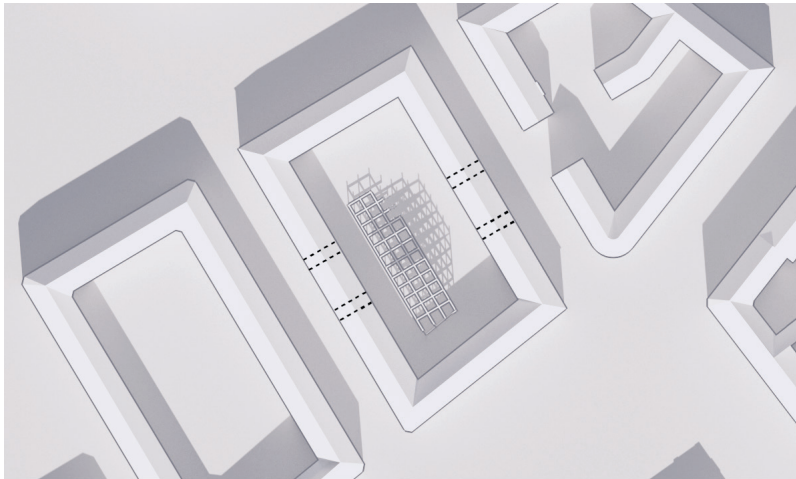
4. Släpp

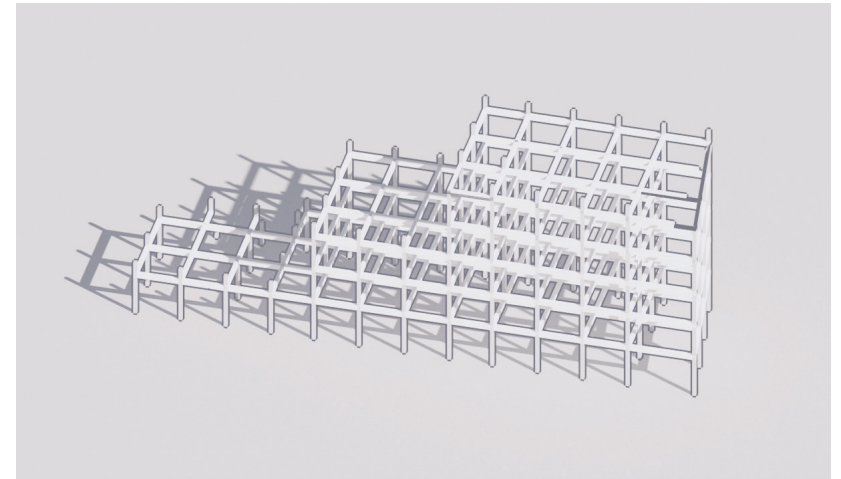
5. För att byggnaden ska kunna fungera som tänkt måste den läka ihop igen

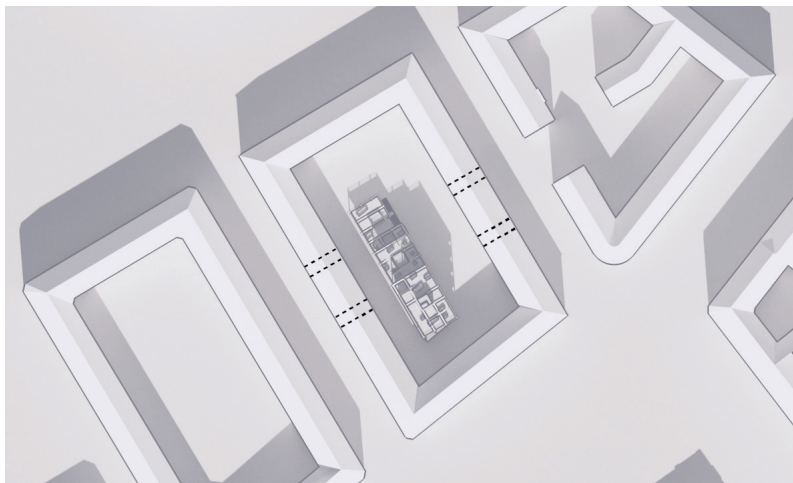
5. Överbryggade släpp

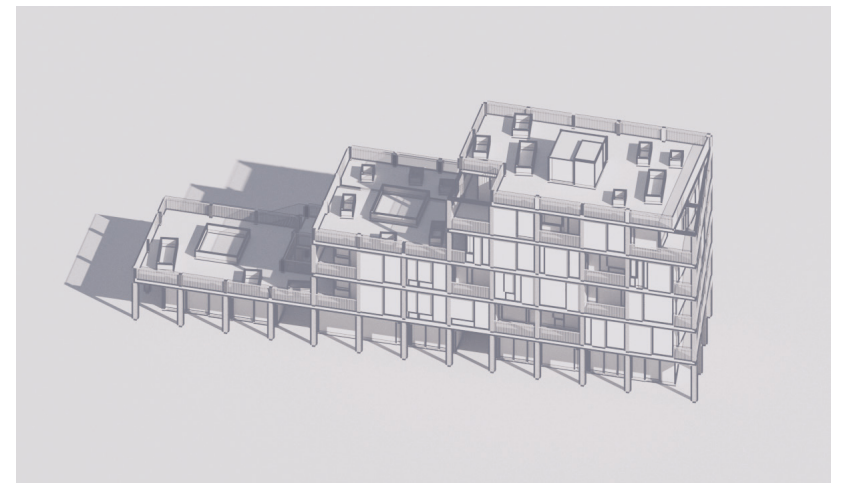
6. Nu kan konstruktionen bestämmas. Ett pelar-balk-system i massivträ!

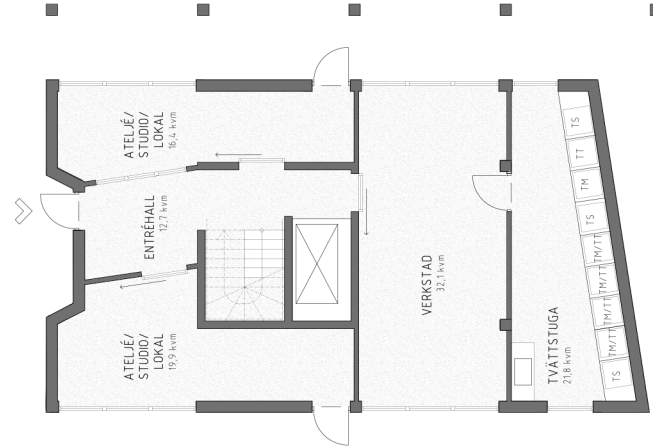
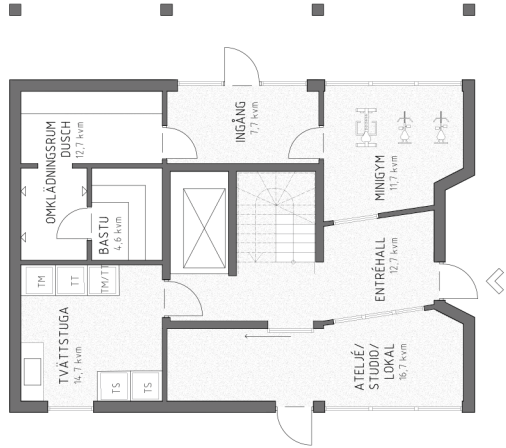
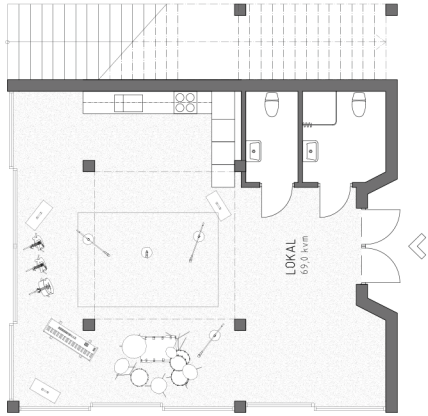
6. Gyttret fungerar vägledande vid rumsbildning inomhus, men tillåter frihet i fasad

7. Byggnaden blir färdigplanerad

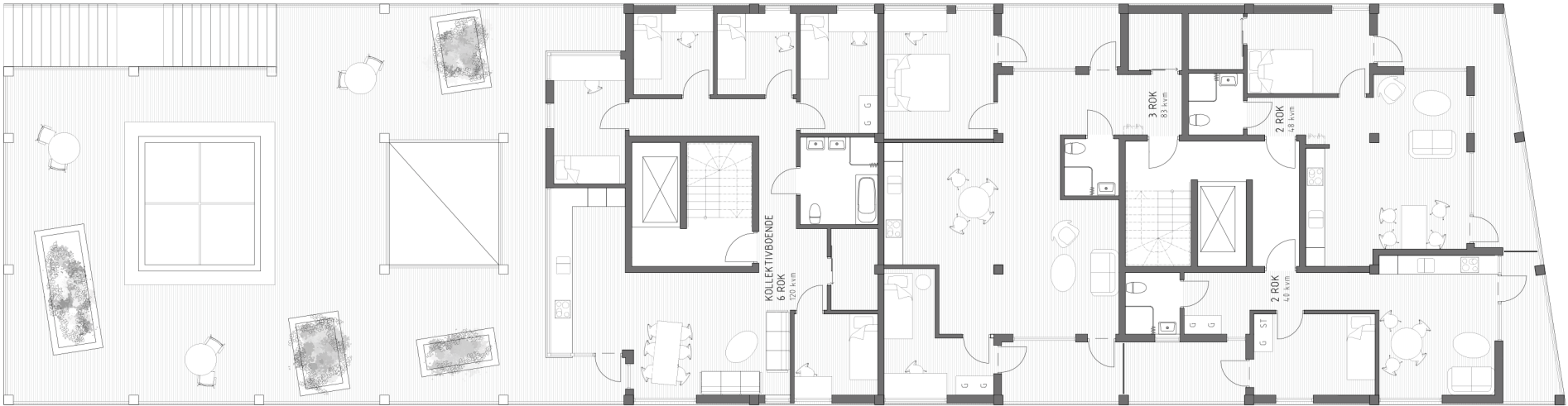

7. Alla balkonger är indragna, och förhåller sig till konstruktionen för att skapa en variation i fasad

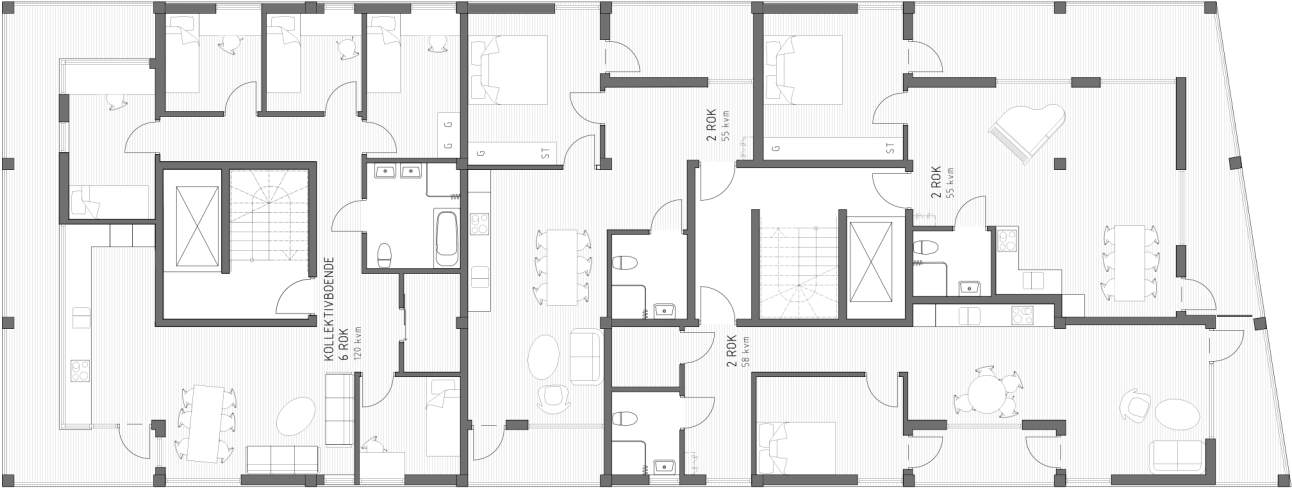
PLAN 1

Plan ett är indraget med två meter från gårdshusets övriga plan, och får därigenom en trevlig pelargång runt sin fasad. Avstånden på gården blir också lite, lite kortare när det går att smita runt huset. De två öppningarna gör också sitt till för att inte stänga av någon del av gården allt för mycket. I plan ett samsas både de boende i gårdshuset och de boende i gathuset. Precis som hela kvarteret idag är slutet och låst ut mot gatan, men öppet och olåst inåt gården, är gårdshuset öppet för alla i kvarteret. I lågdelen mot nordväst finns lokal för fester eller andra sammankomster, eller varför inte boka lokalen, sätta upp en tillfällig musikstudio och spela in en EP? Resten av det fragmenterade planet innehåller förutom entréhallar och trapphus även minigym, omklädningsrum, bastu och dusch. En tvättstuga används av de boende i mittendelen, och en lite större av de boende i högdelen. Till skillnad från de befintliga husen finns det hiss här. Det kanske är något som lockar en som bor i de befintliga husen när benen inte längre orkar ta sig upp till vindsplanet för att tvätta, men hjärtat inte vill lämna kvarteret. Som komplement till de studios och verkstäder som idag finns på vinds- och källarplanen i den befintliga bebyggelsen planeras även sådana lokaler i gårdshuset. Det här planet utgör tillsammans med gården egentligen en ren kostnad, som finansieras av bostadshyrorna på de övriga planen. Ett tänkbart sätt att minska den rena kostnadsbiten skulle också vara att—likt bland annat Malmgården samt äldre kvartersstadsinnergårdar förr—ha små verksamheter som hyr in sig i några av lokalerna i bottenplan. En viss del av den öppna karaktären går då förlorad, men det ger onekligen en känsla av liv när det finns verksamheter i huset. Detta behöver inte innebära att kunder behöver kunna komma och gå som de vill i kvarteret — moderna distributionslösningar och internethandel gör det möjligt att ändå bedriva en småskalig verksamhet. Skulle en kund ändå vilja komma på besök skulle det kunna ske på sådant sätt att personen kommer som gäst till kvarteret. Verksamheten skulle behöva vara lämplig för kvarteret, men sådant regleras oftast i dagsläget redan på bra sätt av föreningar.

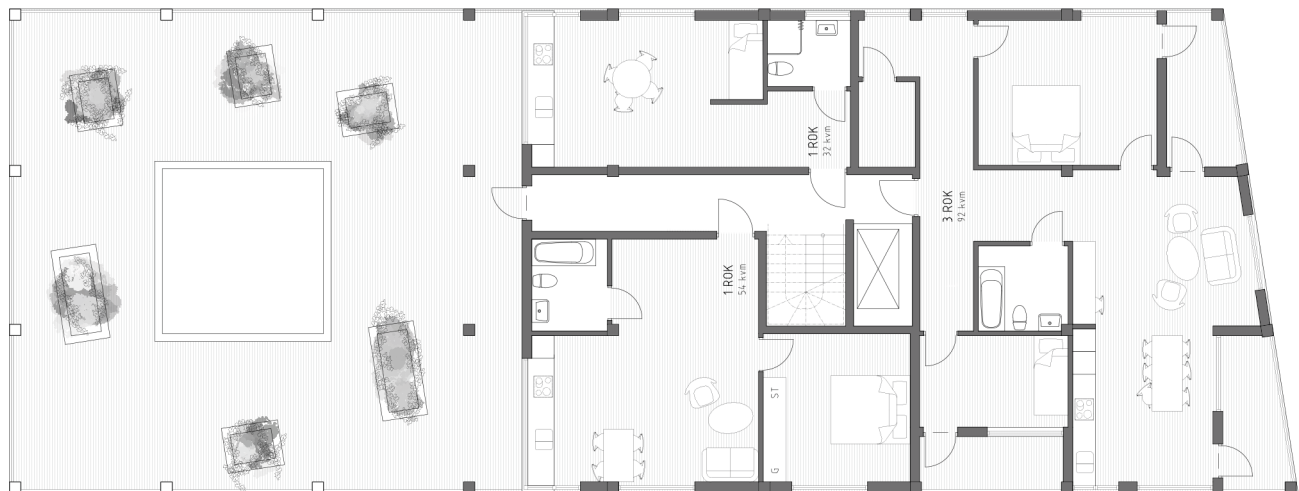
PLAN 2

Plan 2 innehåller, förutom tre lägenheter i högdelen och en kollektivboendelägenhet i mittendelen, en takterrass som genom en generöst tilltagen trappa står i direkt förbindelse med gårdsplanet.

PLAN 3

Plan 3 innehåller en kopia av kollektivboendet i mitten, men tre helt andra lägenheter i högdelen. Generellt kan sägas att plan 2–4 innehåller fler och mindre lägenheter än plan 5, som erbjuder större boenden för de som behöver eller önskar sig en sådan bostad. De boende i kollektivlägenheten på detta plan har ingen möjlighet att gå rakt ut till takterrassen, men får en ordentlig balkong som kompensation.

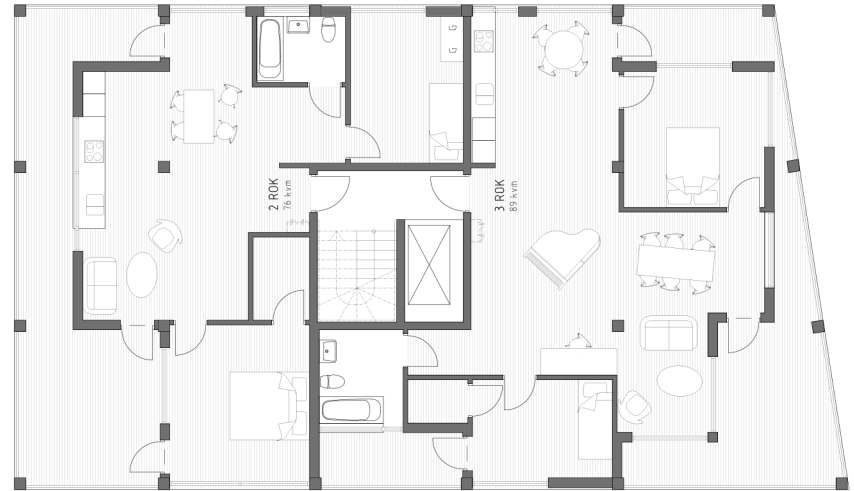

0 2 4 6 8 10m
1:200

PLAN 4

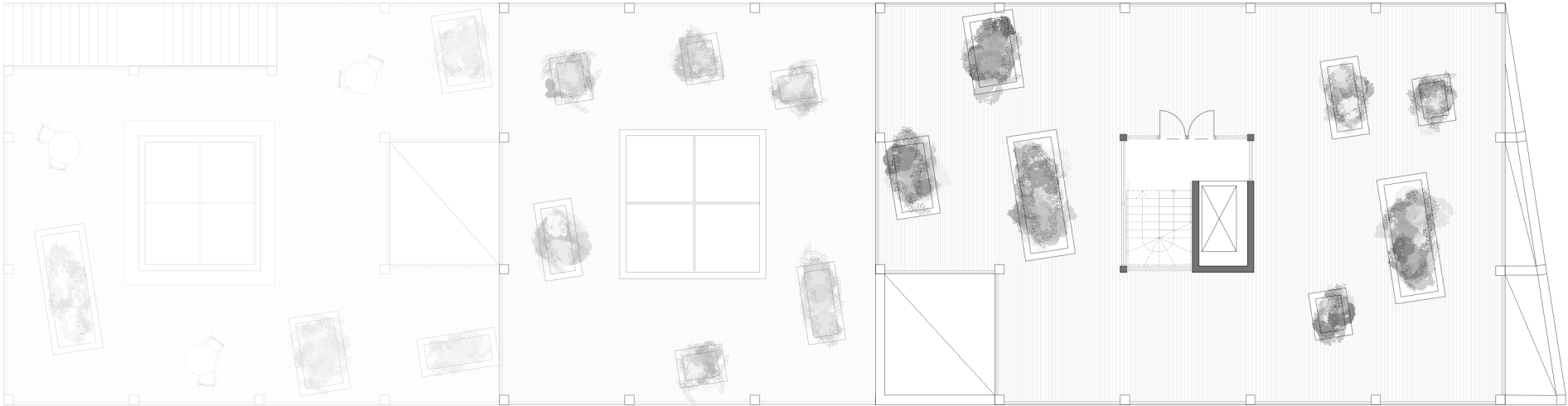
Mellandelen slutar i och med plan fyras början, och på mellandelens tak finns en terrass, åtkomlig för alla via en korridor från trapphuset i högdelen. Denna terrass är något mer avskild än den första takterrassen, men erbjuder på grund av öppenheten ändå i hög grad möjlighet till kontakt med resten av gården och kvarteret, för den som så önskar. Lägenheterna är här disponerade som två mindre och en stor.

PLAN 5

Högst upp i huset finns plan fem med endast två lägenheter. Eftersom planet ligger ovanför takfot i den befintliga bebyggelsen och därmed är insynsskyddat är stora delar av väggarna glasade.

Tanken är att huset ska uppfattas som lättare ju högre upp det kommer. Förutom stor golvyta och två sovrum per lägenhet, har lägenheterna även fått generösa uteplatser i bra sollägen.

TAKPLAN

Allra högst upp, till och med ovanför plan 5, finns den tredje och sista takterrassen. Syftet med dessa terrasser är att efterlikna de gårdsmiljöer och de aktivitetsmöjligheter som finns där idag, fast förskjutna i höjdlid, som ett sätt för byggnaden att ge tillbaka "förlorad" gårdsyta. Den högsta terrassen ligger dessutom med sitt golv 1200 mm under taknock, för att erbjuda kvarteret en helt ny kvalitet — en praktutsikt över hela Malmö, åt alla riktningar.

SEKTION A—A

LÄNGDSEKTION

Längdsektionen visar på ett bra sätt det samspel mellan volymer och rum som finns på gården. Gårdshusets första plan relaterar till höjden på de befintliga körportarna, men har därefter en något högre takhöjd än de befintliga lägenheterna, för att ta upp den extra höjd som krävs för att den översta takterrassens golv ska hamna på rätt höjd och ge rätt utsikt. Husets trappning gör samtidigt att denna höjd upplevs mindre dramatisk, då den får en relation till gårdsplanet. Nere på gårdsplanet skapar bland annat pergolan, växthuset, träden och den andra växtligheten andra rumsligheter mellan byggnadskropparna.

SEKTION B—B

TVÄRSEKTION

Tvärsektionen genom låghuset förklarar hur denna del av gårdshuset förhåller sig till gården. Genom glasade öppningsbara väggar åt norr och väster möjliggörs direktkontakt mellan inne och ute. Ljusinsläppet i taket ger kontakt mot skyn och eventuellt mot takterassen.

SEKTION C—C

TVÄRSEKTION

Mellandelen befinner sig som namnet antyder ganska centralt i förslaget. Det ligger mitt i byggnaden, och når ungefär till halva höjden. Denna del ligger dessutom nästan rakt ovanför den gamla bersån. Lite symboliskt kan det sägas att kollektivboendelägenheterna får representera kvartersgemenskapen och därför stå i mitten. Eventuellt skulle lönsamheten ökas om denna del fick ytterligare en våning, men i min gestaltning gav lösningen med två våningar en mer balanserad byggnadsvolym och blir därför den som presenteras.

SEKTION C—C

TVÄRSEKTION

Högdelen bjuder på flest lägenheter och mest variation. I och med att den bärande konstruktionen vilar på trapphuset som kärna och ett pelar-balk-system i massivträ är väggarna fria i sin planering. Varje lägenhet har planerats individuellt, men utifrån vissa gemensamma ramar, som att indrag i fasad måste förhålla sig till rutnätets dimensioner. Detta har gett upphov till en fasad som hoppar fram och tillbaka, fält för fält, våning för våning.

FASAD N

FASAD S

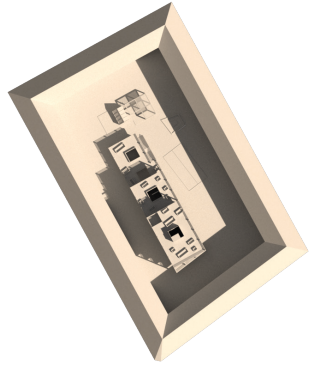
FASAD V

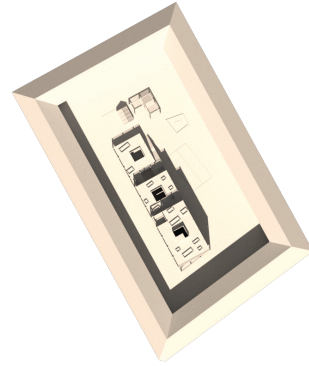
FASAD Ö

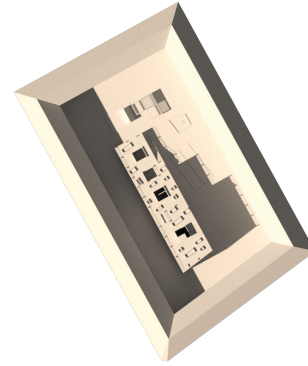
Midsommarafton

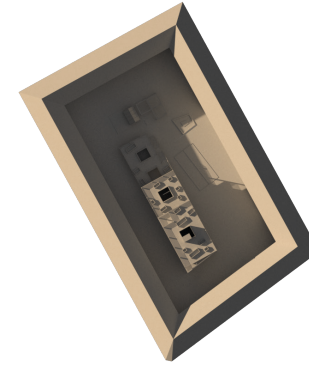
09.00

12.00

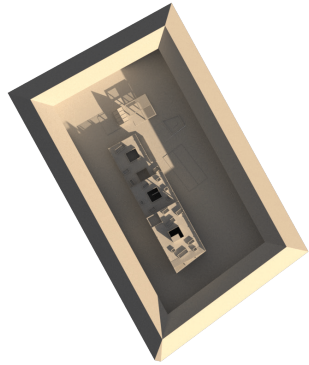

15.00

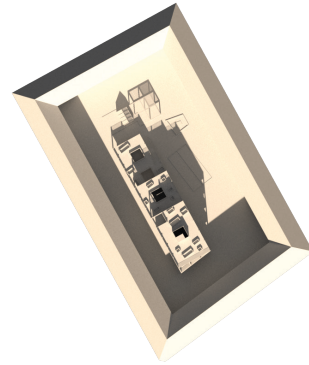

18.00

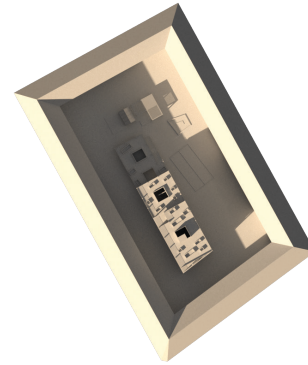
Vår-/höstdagjämning

09.00

12.00

15.00

18.00

Vintersolstånd

09.00

12.00

15.00

18.00

SOLSTUDIER

Solstudier utförda för att kontrollera dels det nya husets skuggning av gården och de befintliga husen, och dels för att kontrollera de befintliga husens skuggning av det nya huset. Studierna visar viss påverkan, men husets utformning och placering har utförts med avsikten att så mycket som möjligt av de bra sollägena på gården ska skonas.

VY FRÅN NORRA HÖRNET

VISUALISERINGAR

Visualiseringarna är tänkta att illustrera dels gårdshuset i förhållande till de befintliga husen, dels en tanke om ett hållbart socialt sammanhang. Grönska, både på och runt huset, har varit viktigt för att mjuka upp tillägget.

VY FRÅN NODVÄSTRA HÖRNET

VY FRÅN SYDÖSTRA HÖRNET

VY FRÅN SYDÖSTRA HÖRNET

UTSIKTSVY

KÄLLHÄNVISNINGAR

BÖCKER

Björk, Cecilia, Strömsten, Inger & Reppen, Laila (2000). Så byggdes staden: [stadsbyggnad, arkitektur, husbyggnad]. Tips och idéer till boken Så byggdes staden. Stockholm: Svensk byggtjänst

Gehl, Jan (2003). Livet mellem husene: udeaktiviteter og udemiljøer. 5. udg. København: Arkitektens forlag

Nylander, Ola (2013). Svensk bostad 1850-2000. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Tykesson, T, & Lukac, B (2014). Hus I Malmö : En Arkitekturguide 1914-2014, n.p.: Malmö : Malmö Stadsbyggnadskontor : Holmberg [distributör]

ARTIKLAR

Edgren, Johan (2018). Persontrafik på Kontinentalbanan
<https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Framtidens-kollektivtrafik/Persontrafik-pa-Kontinentalbanan.html> (Hämtad 2018-05-13)

Eriksson, Eva (2005). Den nya staden växer fram
<http://byggnadsvard.se/kunskapsbanken/artiklar/bebyggelsehistoria/den-nya-staden-vaexer-fram> (Hämtad 2018-05-13)

Malmö stadsbyggnadskontor (2008). Norra Sorgenfri reviderat planprogram
http://malmo.se/download/18.5d8108001222c393c008000101753/1491300591455/Norra+Sorgenfri+planprogram_reviderat_sk%C3%A4rm.pdf (Hämtad 2018-05-13)

Stadsbyggnadskontoret Amiralstaden (2017). Om Amiralstaden
<https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Utvecklingsomraden/Amiralstaden/Om-Amiralstaden.html> (Hämtad 2018-05-13)

BROSCHYR

Malmgården, Eder önskebostad (1934, författare okänd, utgivare okänd)

RITNINGAR

Kv Munin, Stockholms stadsbyggnadskontor, diarienummer 2005-15566
<http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Arenden/Aktuellt-arende/?JournalNumber=2005-15566&DataSource=0&SortBy=&SortDirection=1> (Hämtad 2018-02-28)

SITUATIONSPLAN HUNZIKER AREAL

<https://arcspace.com/feature/mehr-als-wohnen/> (Hämtad 2018-05-24)

